

Globalizare și tranziție socială

Ivan IVLAMPIE*

Abstract

Globalisation and Social Transition

Romania's perspectives of integration into the democratic world family grew considerably after December 1989. Consecutive "failed" privatisations led to the aggravation of poverty and increased the emigration of the active population in search of a job. Grave assaults upon the incipient Romanian democracy resulted in continuous delays in the process of integration in to NATO and EU. In the same time, the assimilation of advanced technology synchronised the young generation with the evolution of the global world, but the education level witnessed a constant downfall. These are just a few factors which the author stresses as fundamental in the Romanian transition towards a market economy.

Key-words: globalisation, transition, reform, poverty, education

Fiecare epocă de tristă sau de glorioasă amintire propulsa la suprafața vizibilă a istoriei tipul original de om, cu funcție socială modelatoare, descifrabil din personajele literaturii, din privirea ori din gestul persoanelor care, de pe soclul lor, dominau piețele publice, din repetarea obsesivă a tematicii pictorilor sau gravurilor, din ritmica versificației ori din polemicile oratoriei. Avem astfel omul senin și cumpătat al Greciei antice, așa cum reiese din orice statuie sau poem, ascetul medieval reflectat de iconografia bisericească, omul aspirațiilor totale prezentat de întreaga creație a Renașterii sau omul însetat de lumina rațiunii și de perfecțiune pe tărâmurile educației dar și ale organizării politice și sociale, precum în vremea propășirii Iluminismului. Societatea românească a promovat și ea, pe epoci, o diversitate de tipuri umane: ciocoiul vremurilor fanariote, patriotul romantic al pașoptismului, moftangiul și parvenitul României moderne, omul universal al României Mari sau cel gonflat, pe linia dezvoltării multilaterale, în vremea totalitarismului. Revoluția din Decembrie a produs o schimbare, încât acum, după ani, numiți de tranziție, am putea descifra din întreaga producție reprezentativă a țării (fie ea economică, politică ori artistică) noul tip de om.

* Conf. univ. dr., Universitatea *Dunărea de Jos* Galați

Așadar, ce fel de personaj este *omul tranziției* ?

Anul 1989 a adus schimbări majore în societatea românească. Perioada de după revoluție a fost inspirat și realist denumită ca o perioadă de tranziție. Grav este că nimeni nu a reușit să definească proiectul: *tranziție, dar spre ce?* De aceea, ceea ce a urmat a fost o transformare a tipurilor de ființe umane, a modului și a stilului de viață, fără să existe nimic programat. Se impune, în acest sens, identificarea și descrierea „noii umanități” care a intrat pe scena noastră socială. Dar ce factori au precedat aceste schimbări?

Aparent, în 1990 s-a dat startul pentru o competiție cinstită în plan economic. Toți porneau, de pe poziții egale față de proprietatea socialistă, ca bun al întregului popor, să ne lansăm în marea privatizare. Așa ar fi trebuit să fie jocul, întemeiat pe principiul moștenit din vechiul regim: de pe poziții egale, șanse egale, sau ceea ce dorea să exprime John Rawls prin sintagma *vălul ignoranței*. În noua evoluție socială se ignoră sau se pretinde că se ignoră cine sunt sau vor fi actorii care vor fi distribuiți în rolurile din viitoarea societate. Numai că, în realitate, nu au existat poziții egale, iar principiul pe care l-am moștenit în raport cu proprietatea socialistă – bun al întregului popor - a fost: *după cantitatea, calitatea și importanța socială a muncii depuse*. Cei ce au luat startul cu avânt, și îi vedem astăzi întărind rândurile oligarhiei, sunt cei ce se aflau pe poziții: depuneau o muncă de o importanță socială ieșită din comun – gestionau avutul național, coordonau comerțul extern, controlau informația. Dar startul a fost cu cinste legitimat în fața poporului prin returnarea părților sociale sau prin marea cuponiadă a Guvernului Văcăroiu ori retrocedarea până în 10 hectare a pământului către foștii proprietari. Rezultatul acestei competiții neprincipiale îl vedem în forma societății de astăzi: o pătură socială putred de bogată și marele pol al sărăciei; o clasă de mijloc extrem de subțire și grosul populației active și competente aflat la muncă în străinătate, un tineret din ce în ce mai puțin format de un sistem de educație aflat în prăbușire și o mare masă de pensionari dependentă de medicamente compensate și de promisiuni electorale. De la o cvasiegalitate în România postdecembristă s-a trecut la o inegalitate economică disproporționată, la diminuarea șanselor și perspectivelor de reușită pe toate categoriile de vârstă și pe majoritatea categoriilor profesionale.

Dacă această re poziționare față de proprietate a cunoscut malformația datorată unei privatizări permanent ratate în cei 20 de ani și a condus la o stratificare socială injustă, dar încă suportabilă de români (cel puțin de către cei care sunt decizi să rămână în țară), trebuie să fim conștienți atunci că fenomenul social al tranziției este mult mai complex, nu se reduce doar la factorii economici.

Tranziția românească se suprapune peste o tranziție care, de data aceasta, este a întregii planete: este vorba de procesul de globalizare care ne prinde cu toată forța în vârtejul său. *Volens, nolens*, în plan politic, liderii, deși au avut ochii dulceață ațintiți spre Moscova, sunt constrânși de această forță a globalizării să intre în proiectul integrării în NATO și UE. Constrângerile externe ale acestui val au ajutat România, mai mult decât forțele interne, să se modernizeze, să-și însușească lecțiile democrației și civismului, în condițiile în care rezistențele se manifestau prin violența mineriadelor, prin expulzarea Regelui, prin cenzurarea televiziunii publice,

prin denigrarea partidelor și a ideii de opoziție. „Normalitatea” politică pare să se instaleze odată cu rezultatul alegerilor din 1996. Dar democrația românească nu va scăpa niciodată de stigmatul unei „democrații originale”.

Procesul global al tranziției este un spectacol fascinant sub aspectul revoluțiilor tehnologice și în acest punct tranziția românească se sincronizează într-un fel cu cea mondială. Asimilăm fără handicap mijloacele revoluționare în domeniul comunicării: computerul, internetul, telefonia mobilă. Televiziunea prin cablu, canalele private de televiziune ne invadează spațiul interiorității reflexive, ne acaparează voluptos timpul nostru liber. Aparatura electrocasnică intră în dotarea bucătăriei noastre tradiționale.

Care sunt mutațiile în plan social ale intrării României în acest curent al globalizării? Cel mai vizibil aspect este legat de deschiderea populației spre consum. După ani buni de austeritate și privare, dusă la extrem, de bunuri de strictă necesitate, în fața românilor piața opulentă a bunurilor și serviciilor s-a deschis dintr-o dată, mai întâi prin produse turcești sau de *second-hand*, prin înființarea de buticuri, apoi, în cele din urmă, prin deschiderea unor supermarketuri susceptibile să seducă și să stimuleze nevoia de consum. În paralel are loc expansiunea reclamei publicitare. Dacă în vechiul regim românii erau obișnuiți cu singura reclamă posibilă, cea ideologică și care consta din sloganuri și lozinci închinată conducătorilor și partidului, în noul context publicitatea formează gustul spre consum al populației, o educă în acest spirit. Publicitatea erodează obișnuința noastră de a economisi mai întâi și apoi de a cumpăra, în virtutea economiilor realizate. Dar cu ce preț pentru mulți dintre români? Cu cel al amanetării la bănci a viitorului. Ratele au ajuns să-i împovăreze pe mulți dintre cetățeni într-atât încât fenomenul merită atenția noastră și un studiu sociologic pertinent care să scoată la suprafață atât psihologia consumatorului, cât mai ales resorturile care îl determină să apeleze la credite, dificultățile pe termen scurt și pe termen lung pe care le întâmpină cel creditat, șansele medii de a se elibera de povara împrumuturilor bancare etc. Dintr-un om al răbdării, al sacrificiului, al proiectului pe termen lung, omul contemporan a devenit un „om ratat”, îndatorat la bănci și care își trăiește viața la timpul prezent. Pentru mulți dintre români sărăcia a căpătat o nouă dimensiune față de cea tradițională ce se rezuma la o insuficiență a produselor de bază. Sărăcia actuală care afectează populația poate fi descrisă sub forma incertitudinii zilei de mâine, a temerilor legate de plata ratelor și facturilor, a grijii legate de incapacitatea de a înapoia împrumuturile. Exodul forței de muncă reprezintă consecința gravă a sărăciei actuale a societății românești și el se înscrie în fenomenul real al globalizării.

O altă mutație spectaculoasă este vizibilă la nivelul schimbărilor care au loc în formarea și educarea tinerei generații. În acest punct atenția sociologului trebuie să fie de durată în măsura în care i se oferă perspectiva de a studia schimbările ce vor surveni atunci când această nouă generație va ocupa în totalitate spațiul social.

În tranziția României spre democrație, reformele au devenit imperioase în orice sector de activitate. Învățământul nu a fost neglijat nici el, de la primele intervenții de dezideologizare și până la regândirea menirii școlii. Dar, la fel ca în

orice alt sector de activitate, depășirea tranziției se dovedea și aici, cu scurgerea anilor, imposibilă și irealizabilă. Faptul acesta nefericit e un bun indicator și un semnal necesar pentru aducerea la judecată a reformei și a defectelor ei.

Mai întâi, ce înseamnă o reformă a învățământului? Spiritul iluminismului german a înțeles educația ca proces de formare (*Bildung*) a personalității umane. Reforma învățământului ar fi atunci o *re-formare a formării* omului. Problema nu este actuală, intrând în dezbatere încă de aproape o jumătate de secol. Specialiștii în pedagogie s-au întrecut între ei, înzestrând rafturi întregi ale bibliotecilor, scriind despre vechea educație și noua educație, despre învățământul informativ, nonparticipativ și despre învățământul activ-formativ etc., fără ca realitatea școlară să sufere schimbările gândite. Dacă până în 1989 se putea da vina pe crisparea ideologică rezistentă la orice idee de reformă, după revoluție elanul liberalizator a dat avânt intervențiilor reformatoare printr-o serie de măsuri: desființarea obligativității primului ciclu din învățământul liceal, elaborarea unei noi Legi a învățământului, în care se redefinea idealul educațional, restructurarea planurilor de învățământ și a programelor analitice, introducerea unor discipline noi (religia, informatica) și a manualelor alternative, care de la an la an se arătau tot mai sărace în conținut, revoluționarea structurii anului școlar, de la cea trimestrială la una semestrială, brăzdată cu vacanțe nedefinite, prilej de sărbătoare nemaipomenit pentru elevi, dar și cu două sesiuni finale de evaluare la fiecare disciplină – motiv de stres și presiune psihică de neimaginat. Mai sunt și calificativele la clasele primare, examenul de capacitate, alte amenințări din viitorul apropiat.

Cu sublimele schimbări, ce realitate întâlnim astăzi prin școli? Aceeași. Ba chiar mai degradată, fenomen definit de deculturația caracteristică generației tinere, nedispusă la efort continuu și susținut – fapt ilustrat numai și numai de lipsa de dragoste pentru lectură. Întâlnim prin școli aceeași profesori care vorbesc întruna în fața unor elevi muți (pe când pedagogia vorbește despre centrarea activității pe efortul elevilor), întâlnim un lung și obositor semestru II în care evaluarea formativă își pierde virtuțile, transformându-i pe elevi în oameni ai paleoliticului, vânători abili de note, întâlnim disprețul față de știutorul și însuflețitorul de carte, amărâțul dascăl, parie a societății prin veniturile cu care aceasta e dispusă să-i răsplătească vocația.

Deocamdată cu reforma nu facem decât să traumatizăm pe toți cei ce se află în sistemul de învățământ, să schilodim sufletele aflate în curs de modelare, să stârpim încrederea în valorile nobile care se află deasupra puterii banului.

În educație, singura perspectivă și șansă de schimbare, ca formă de regenerare morală, o reprezintă afirmarea din partea factorului politic ca învățământul să fie eliminat din sfera de interes a acestui sector dinamic al societății - politicul. În felul acesta putem face știință didactică, așa cum pretind pedagogii: lăsând la porțile școlii interesele și pasiunile noastre subiective.

Integrarea într-o societate cu o economie de piață, integrarea în structuri globale bine definite, o sărăcie economică și una care se reflectă dramatic în planul formării viitoarei generații ce se va afirma în curând pe plan politic și social – acestea au fost câteva elemente care ne-au reținut atenția în studiul de față.